

עידן המזעדים

הכנות לפסח, ערב פסח שחל בשבת, ליל הסדר (תשפ"ה)

על פי פסקי: השולחן ערוך, רמ"א, משנה ברורה, מן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף זצ"ל, ועוד

נכתב ונערך על ידי הרב עידן בן-אפרים סליט"א (02-5324067)

הכשר כלים

א. כלים שהשתמשו בהם בחמץ, אפילו פעם אחת לפני שנים רבות, ורוצים להשתמש בהם בפסח, אסור להשתמש בהם מבלי שיכשירם תחילה כדת, כיון שהחמץ בלוע בכלים ואינו יוצא מהם אלא על ידי הכשרה. ובאותה הדרך שנבלע החמץ בכלי, באותה הדרך גם יפלט החמץ ("כבולעו - כך פולטו") (ש"ע תנא, ה' ג'). – יש ליזהר שלא להגעיל מחמץ כלי בשר וכלי חלב ביחד, אלא אם כן לא השתמש באחד מהם (בבשר או חלב) במשך ה-24 שעות האחרונות (שם ב.). (והאשכנזים מחמירים בכל אופן שלא להגעיל שום כלי (אף בנפרד) אלא רק לאחר שעברו 24 שעות מהפעם האחרונה שהשתמשו בו בחמץ (רמ"א שם)). – ולא יכניס הרבה כלים בבת אחת, כדי שרתחת המים תגיע לכל כלי וכלי (ש"ע תנב, ג.).

ב. הגעלה בכלי-ראשון – להלן סוגי כלים שהכשרם הוא על ידי "הגעלה בכלי-ראשון", דהיינו, שירתח סיר מים גדול על האש, ובשעה שהמים רותחים ומעלים בועות יכניס לתוכם את הכלים (לאחר שניקה אותם היטב מכל לכלוך), ואלו הם: חצובה (הברזלים שמניחים עליהם את הסירים בשעת הבישול [ורצוי גם לצפותם], כמו כן יכשיר את המבערים. ואם הכשירים בעירוי מכלי ראשון, הוכשרו בכך (קלח-קלח^(*))), ידיות הכלים (וינקה היטב סביבן, ואם מחוברות בברגים, יש לפרקן ולנקותן, ואחר כך יחברן ויגעילן עם הכלי) (ש"ע תנא, יב: קלח), מחבת (קלח) (וגבי טפולן, ראה בסעיף ח), מטחנת בשר (כשהיא מפורקת. והיינו כשהשתמש בה בחמץ עם דבר חריף, שום בצל וכדומה (אורל"צ ג, קכא). וטוב שאת החלק המנוקב יתן על האש, שבמידה ונשאר שם איזה פירור, ישרף לגמרי (קס)), מצקת (ש"ע שם, ה), סירים (אלומיניום או נירוסטה. וינקה היטב באיזור הידיות והסמלים המסחריים. ובסיר לחץ יש להגעיל גם את הגומי שבכיסוי הסיר לאחר שינקוהו (קלח)), סכינים (ש"ע שם, ג) (וטוב לקנות חדשה (מ"ב שם, יט)). ואם יש לה ידית, ינקה היטב עם סבון במקום החיבור ואז יגעיל (קלח)). – ונוהגים לשטוף הכלים במים קרים מיד לאחר ההגעלה (ובדיעבד אין זה מעכב) (ש"ע תנב, ז ומ"ב לד.).

ג. עירוי מכלי-ראשון – להלן סוגי כלים שהכשרם הוא על ידי "עירוי מכלי-ראשון", דהיינו, שירתח מים (בסיר או קומקום חשמלי (קלח)), ובשעה שהמים רותחים ישפוך אותם על הכלים (לאחר שניקה אותם היטב מכל לכלוך), ואלו הם: בקבוק תינוק (מפלסטיק), כיור (קנא), צלחות פלסטיק (שם), שיש המטבח (קס).

ד. הגעלה בכלי-שני – כפות ומזלוגות הכשרם ע"י "הגעלה בכלי-שני", דהיינו, שישפוך מים רותחים מכלי ראשון שעל האש אל תוך כלי אחר, ויכניס לתוך הכלי השני את הכפות והמזלוגות (וכל שכן שהגעלה בכלי ראשון או עירוי מכלי ראשון מועילים להם). אך כף המיועדת לבחישה בסיר שעל האש, צריכה הגעלה בכלי ראשון (ש"ע תנא, ה.).

ה. שטיפה – להלן סוגי כלים שמשמשים בהם בצונן, ולכן הכשרם הוא על ידי שינקם היטב וישטפם במים צוננים מן החמץ המצוי בהם: ארגז לחם, ארונות מטבח, יעה, כד פלסטיק לשקיות חלב, כוסות קידוש ושתייה קרה (ש"ע תנא, כה), כלי זכוכית למיניהם (וראה עוד להלן בסעיף ז), כלי לנטילת ידים, כסאות, מאפרה, מברשת שיניים (וטוב לקנות חדשה), מגש, מטאטא, מלחיה, מקלף, מקפיא (ותחילה צריך להפשיר הקרח שבו), מקרר חשמלי (קמח) (כולל הקיפולים שבגומיות, ופתחי יציאת הקור שבתחתית תא ההקפאה), משקל לאוכל, מתלה לכלים ולסכוכים, עגלות ילדים (ויבסס את חלקי הבד), פותחן פח אשפה, ציננית, צעצועים, שואב אבק (לרוקנו ולנקותו), שולחן אכילה (אם מכוסה תמיד במפה. – ואם אוכלים עליו ללא מפה, יערה עליו מים רותחים. ואם חושש שיתקלקל, ישתמש בו בפסח רק על ידי כיסוי מפה) (ש"ע שם,

כ: קנט), שיניים ותותבות (וטוב לערות עליהן מים רותחים מכלי ראשון) (קמח). ובכל אלה, אם הם נקיים מחמץ, אינם צריכים שטיפה והכשר כלל. [יש להקפיד לנקות את כיסי הבגדים והתיקים של הילדים מחמץ. וכן בספריה יש לנקות את המדפים שבהישג ידם של הילדים].

ו. כלי חרס – כלי חרס או מצופים חרס (פורצלן), או עשויים מתערובת חרס, אם השתמש בהם בחמץ חם, אין מועיל להם הכשר כלל, ויצניעם עם כלי החמץ. ואם השתמש בהם בדברים צוננים בלבד, די להם בשטיפה (ש"ע תנא, א; קמט. ולגבי כלי שני, ע"י רמ"א שם וכה"ח אות כ ואורל"צ ג, קיב). אבל נהגו העולם שלא להשתמש בכלי חרס, אפילו אם השתמש בהם בחמץ צונן בלבד (ש"ע שם, כב).

ז. כלי זכוכית/כיריים קרמיות, אינדוקציה – כלי זכוכית לכל סוגיהם השונים (דורלקס, פיירקס וכד') (קנה), וכן כלי קריסטל, למנהג הספרדים אינם בולעים ואינם פולטים כלל, אפילו אם השתמש בהם בחם, והכשרם הוא בכך שינקם וישטפם במים צוננים מחמץ שדבוק בהם (ואם הם נקיים מחמץ אינם צריכים הכשר כלל) (ש"ע תנא, כו). והוא הדין לכיריים קרמיות (הלוגן), או אינדוקציה, שדי להן בניקוי (הגרל"י הלפרין זצ"ל במוריה, ניסן תשע"ט עמ' רמז ו-רמט; ילקו"י, פסח א, תתקלב-ג). [והאשכנזים נוהגים בכלי זכוכית כדון כלי חרס (רמ"א שם), ומכל מקום יכולים להקל להכשיר כלי זכוכית על ידי הגעלה במים רותחים בכלי-ראשון, וטוב שיגעילו שלוש פעמים, אך לא ישטפם אחר כך במים צוננים פן יתפוצצו (קמח)].

ח. תבניות אפיה, שיפודים, סיר של עוגה או פשטידה, מחבת טפולן – אין אפשרות להכשירם לפסח, ויש להצניעם ולקנות חדשים (סידור פסח כהלכתו, קיג. וע"י חזו"ע קלב). מצנם, טוסטר, נפת קמח – יצניעם עם כלי החמץ.

ט. מדיח כלים – ינקהו מלכלוך, ואח"כ יפעיל אותו כשהוא ריק ללא כלים על פעולת הרתחה עם חומרי ניקוי (אוצר דינים, תקמח).

י. מיקרוגל – ינקה אותו היטב, ואחר כך יניח בו קערה עם נוזל כלים [לא אקונומיקה, מפני שגורמת לקלקול], ויפעיל את המכשיר במשך חמש דקות כדי שירתחו המים ויתפזרו האדים בכל חלל המיקרוגל, ובנוסף לכך, נכון להחמיר להשתמש במיקרוגל בפסח באופן שיניח את המאכל שרוצה לחמם בתוך קופסה סגורה או שקית. – ומיקרוגל שיש בו גופי השחמה, דינו כתנור שיבואר דינו להלן (אוצר דינים, תקמ).

יא. תנור-אפיה – יש לנקותו היטב עד כמה שאפשר משיירי המאכל והזיעה שנצטברו בדפנותיו, בדלתות ובכפתורים, וימנע מלהשתמש בו 24 שעות קודם הכשרתו (ובדיעבד שניקה ולא המתין 24 שעות, אין לחוש (ע"י שו"ת תפלה למשה ב, ט), ואחר כך ידליק את התנור במידת החום הגבוהה ביותר למשך כשעה (קלב) (את הרשת יש להכניס לתנור בזמן ההכשרה (או להגעילה), ולעוטפה בנייר כסף עבה שאינו עלול להקרע). והוא הדין לטוסטר-אובן.

תנור פירוליטי – שיש בו תכנית 'ניקוי עצמי', יש להמתין 24 שעות (מבלי לנקותו), ולהפעילו על התכנית הממושכת (יש להמנע מלהכשיר את התבניות בתוכו בזמן הפעולה, ויקנה חדשות או ישתמש בחד-פעמיות. לגבי הרשתות והמסילות - יש להוציאן שלא יתקלקלו, להגעילן, ולעוטפן בנייר כסף כ"ל (ראה להגרל"י הלפרין זצ"ל במוריה, ניסן תשע"ט, עמ' רמח)).

יב. פלאטח-חשמלית – הכשרה בכך שינקה אותה היטב, ויערה עליה מים רותחים (קלח), או שיסיקנה למשך חצי שעה. ואם דרכו לחמם על גביה חמץ ישירות, בנוסף להאמור, יעטוף אותה בנייר כסף עבה שאינו עלול להקרע.

יג. מיחם-חשמלי – אם מיחם על גבי מכסה המיחם חלה, פיתה, בורקס וכדומה, צריך להכשיר את המיחם (ילקו"י א"יה ג, תסט), כדלהלן: 1) ימלא בו מים כמעט עד גדותיו, וירתחם, ובשעה

^{(*) הבהרה:} סתם ציון שבדברינו, הכוונה לעמוד שבספר חזון עובדיה, פסח. ילקו"י=ילקוט יוסף. מאמ"ר=מאמר מרדכי. נט"ג=נטעי גבריאל. סדפ"כ=סידור פסח כהלכתו ח"ב בספר.

החמץ עבורם. ניתן למכור גם במסירת פרטים בטלפון או כל אמצעי אלקטרוני (שורת הראשון ח"א א"ח, מח).

ב. בדיקת חמץ – השנה מקדימים ובודקים את החמץ לאור הנר בליל י"ג בניסן [יום חמישי בלילה] החל מהשעה 7:25 (ש"ע תמד, א) – והחל מחצי שעה קודם זמן הבדיקה אסור להתחיל במלאכה, מחשש שמא ימשך בדבר וישכח לקיים מצות בדיקת חמץ (ואם התחיל קודם חצי שעה מזמן הבדיקה, אינו צריך להפסיק, כיון שהתחיל בהיתר). וכן אסור להתחיל לאכול פת או עוגה (יותר מכ-50 גרם), אבל בשר, פירות וכדומה מותר לאכול. – וללמוד תורה ביחידות אסור רק משהגיע זמן הבדיקה, ואם התחיל לפני כן (אפילו תוך חצי שעה), אין צריך להפסיק (ש"ע תלא, ב; מא-מב). – ובכל אופן, יש להקדים להתפלל תפילת ערבית לפני הבדיקה (תד).

ג. פיזור חתיכות לחם – נוהגים על פי הקבלה לפזר בבית עשרה פירורי לחם (כל אחד פחות מכזית) עטופים בנייר או בניילון, והבודק את הבית מחמץ מוצאם על דרך בדיקתו. ונכון שירשמו תחילה היכן הניחו את החתיכות, ואם אחר החיפוש לא מצאו אחת מן החתיכות, אפשר לסמוך על הביטול שעושים אחר בדיקת החמץ (רמ"א תלב, ב; לו-לח).

ד. חברכה – מברכים לפני הבדיקה: "ברוך אתה ה', אלקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על ביעור חמץ" (ש"ע תלב, א). [ממדת חסידות, להשיג פרי חדש ולאחר שיברך "על ביעור חמץ" ויבדוק מעט, יברך ברכת "שהחיינו" על הפרי ויכוין לפטור את מצות בדיקת חמץ, וימשיך בבדיקתו, ואחר שסיים הבדיקה יברך ברכת הנהנין על הפרי ויאכלנו (תח).] – ואם ממנה שליח שיבדוק את ביתו במקומו, אזי השליח מברך (מ"ב ב) (ואם גם בעל הבית משתתף בבדיקה והשליח מסייע, אזי בעל הבית יברך ויכוין לפטור את השליח בברכתו (ש"ע שם, ב)). – ויזהר שלא לדבר בין הברכה להתחלת הבדיקה, ואם דיבר דברים שאינם מעניין הבדיקה לפני שהתחיל לבדוק, צריך לחזור ולברך, אבל אם כבר התחיל בבדיקה אינו חוזר לברך. ובאמצע הבדיקה רשאי לדבר בכל מה שהוא מעניין הבדיקה, וכגון לברר אם מעורב חמץ בדבר מסוים או אם ינקו מקום מסוים וכיו"ב (ש"ע שם, א וס"ב ה-ו).

ה. היכן בודקים? – בודקים את החמץ בכל חדרי הבית, אפילו בחדרים שאין דרך לאכול בהם, וכן במחסן, מרפסות, ארונות, מקרר ובכל מקום שיתכן שיש בו חשש חמץ (ש"ע תלג, א; ג). כמו כן ינקה ויבדוק את מכונתו הפרטית (בב). ספרים – אינם צריכים בדיקה מחמץ (לה), ואם הם באים במגע עם חמץ וקשה לנקותם (כמו ברכונים של ברכת המזון, זמירות שבת, ספרי ילדים), יצניעם יחד עם כלי החמץ וישתמש בחדשים (ע"י רמ"א תמד, יב). – המקום שמניחים בו חמץ על דעת למכור לגוי, אינו צריך בדיקה (אב). – בחדר-מדרגות ובכל רכוש משותף או ציבורי, יש למנות מבעוד מועד אדם אחראי לבדיקה.

ו. במה בודקים? – הבדיקה צריכה להיות לאור נר שעוה או פראפין (ואין להשתמש בנר אבוקה של הבדלה) (ש"ע תלג, א-ב; ח), ואם אין לו, יכול לבדוק גם על ידי פנס כיס, ואף מברך על הבדיקה (לח). וכן ינהג לכתחילה במקום שיש חשש שריפה (כגון ברכב, בארון וכדומה). – אך לא ישתמש בפנס המאיר בחוזקה ומטשטש הראיה (הליכות שלמה, קי). – ואין צריך לכבות את אור החשמל בבית בשעת בדיקת החמץ (ח).

ז. ביטול חמץ – לאחר הבדיקה מבטלים את החמץ, ואומרים שלוש פעמים: "כל חמץ ושאר שיש ברשותי, שלא ראיתיו ושלא בערתי, יתבטל ויהיה כעפר הארץ" (ש"ע תלד, ב). – ויש להצניע במקום מיוחד את החמץ המיועד לאכילה למחרת, כדי שלא יתפזר בבית ויצטרך לבדוק שוב (שם, א).

ערב פסח שחל בשבת

השנה, ערב פסח חל ביום שבת (חל כן לאחרונה לפני ארבע שנים בשנת תשפ"א, ויחול כן להבא בעוד עשרים שנה בשנת תת"ה), ובמוצאי-שבת יחול החג, וישנן הלכות מיוחדות שצריכות לימוד.

א. דרשת שבת הגדול – מקדימים את דרשת שבת הגדול ליום שבת ז' ניסן (פרשת ויקרא), והעיקר הוא להורות לעם את הלכות הפסח (מ"ב תכס, ב), בפרט את ההלכות המיוחדות לערב פסח שחל בשבת, כי מה יועיל אם ידרשו אותן לאחר מעשה (נ"ג א, ג), וכן ידרשו בדברי אגדה בסיפור יציאת מצרים וחיזוק האמונה (נרנ).

שהמים רותחים יפתח את ברז המיחם כדי שהמים יכנסו גם לשם. 2) ירתיח סיר מים, יהפוך את המיחם ויכניס את ראשו לתוך הסיר לפחות עד למקום שהגיעו המים בהרתחה הקודמת (ע"י ש"ע תנב, ו). (ויכניסו באלכסון כדי שיכנסו בו המים. ואם אין לו סיר גדול, אינו חייב להכניס את כל ראש המיחם בבת אחת, אלא יכול להכניסו חלק אחר חלק (ש"ע תנא, יא)). – קודם ההגעלה אין צריך להסיר את האבנית שהצטברה במיחם (ע"י מ"ב תנא, כב; הליכריש, נד ואור לציון, קיט). 3) יגעיל את מכסה המיחם בתוך סיר מים רותחים (ואין צריך ללבנו (אורל"צ שם; ס"י פסח כהלכתו, קסו מהרב אלישיב זצ"ל)). – אם קשה עליו להכשיר את המיחם באופן הנ"ל, לא נתן להשתמש בו בפסח.

ב. אם לא חימם חמץ על גבי המיחם או שתמיד הקפיד לחמם החמץ על גבי צלחת זכוכית, אין המיחם צריך הכשר כלל, ודי בכך שהוא נקי (ואם הניח החמץ בשקית וכד', קשה לסמוך על כך שתמיד נשארה שלימה, ולכן יכשירונו כ"ל).

כשרות המאכלים

א. יש לקנות מצרכים כשרים לפסח, ושההכשר יהיה מודפס על גבי האריזה (לא חותמת או מדבקה), ויכשיר מקום שיאחסנם בו. בירה, וויסקי, וודקה טקילה - הינם חמץ גמור. משקאות חריפים, שתיה קלה, אלכוהול (מקורו מ:יין נסך/דגנים/חלב), בשר מעובד (בשר טחון, שניצל, נקניקיות וכדומה), פיצוחים קלויים, אבקת מרק, תבליני תערובת - ברובם הם חמץ וחייבים הכשר לפסח.

ב. למכור ולא לזרוק! – קיימים מוצרים שאמנם אין להשתמש בהם ללא הכשר לפסח, אך אין צורך לזרוקם אלא להצניעם יחד עם החמץ ולמוכרם, כגון: אבקת אפיה, אינסטנט פודינג, ארטיק, ג'לי, גלידה, גרעיני חיטה, גריסים, דבש, דייסת קורנפלור (לא דגנים), ויטמינים, חילבה, חרדל, טחינה, מיונז, סילאן, פיצוחים (שאינם קלויים), פירות יבשים, קווקר (גולמלי), קטניות (לאשכנזים), קטשופ, קמח, קפה, קקאו, ריבות, רייז', שוקולד, שמרים, תבלינים טהורים (ב' הסעיפים מפי הרב יוסף זריצקי שליט"א, מומחה לכשרות, 054-8484-044).

ג. קטניות – אורז וכל מיני קטניות (אפונה, חומס, שעועית, פול, עדשים וכדומה), למנהג הספרדים מותרים באכילה בפסח, ובלבד שיהיו לברור אותם היטב שלא ימצאו בהם חיטים. ונכון לבדוק את האורז שלוש פעמים. והאשכנזים נוהגים שלא לאכול קטניות (ש"ע ורמ"א תנא, א). ואשה אשכנזיה שנישאה לספרדי, רשאית לאכול אורז ומיני קטניות (ונכון שתעשה התרת נדרים). וכן ספרדיה הנשואה לאשכנזי, לא תאכל קטניות בביתם (תפ-תפ).

ד. תרופות – כדורי בליעה (נגד כאבי ראש, שיניים וכדומה) שטעמם פגום, מותר לחולה להשתמש בהם בפסח, אפילו אם יש בהם תערובת עמילן של חיטה (ואם סובל רק ממיחוש קל, אין להתיר), ונכון לבקש מהרופא תרופות אשר אינן מכילות חמץ. – אך סירופ מתוק וכדורים שהחך נהנה מהם, אסור להשתמש בהם בפסח, אלא אם כן נתברר שנעשו מעמילן של תירס או תפוחי אדמה (קכ).

ואנשים הנוטלים תרופות מחמת בעיות רפואיות, כגון: לחץ דם, סכרת, לב, כליות ושאר איברים פנימיים, בעיות נפש וכדומה, אסור להם לשנות מתרופתם הקבועה, אפילו אם יש תרופה אחרת כשרה לפסח, כי השינוי עלול לגרום לסיבוכים ובעיות רפואיות (הגרי"ש אלישיב והגרי"ש וואזנר במדריך כשרות חת"ס, תשס"ג, עמ' 179-181. וע"י חזו"ע קכב).

ה. חומרי ניקוי, שמפו, סבון, משחת נעלים, קרם, אינם צריכים הכשר לפסח, כיון שאינם ראויים לאכילת כלב (ש"ע תמד, ס). והוא הדין למוצרי קוסמטיקה, כלים חד פעמיים, מפות ומפיונים.

מכירת חמץ

א. מכירת חמץ – אם משאירים חמץ בבית בימות הפסח, יש להניחו במקום מוצנע בכדי שלא יבואו חלילה להשתמש בו בטעות. וחייבים לעשות "מכירת חמץ" אצל הרבנים, דהיינו, שממנים את הרב שליח למכור את החמץ שברשותינו לגוי עד מוצאי שביעי של פסח, ובכך אין עוברים על איסור "בִּל יִרְאָה וְבִל יִמָּצָא" של חמץ ברשותינו (באופן ששכח לעשות ביטול חמץ (ע"י מ"ב תלד, ו ותמד, ח), וכמו כן לא נכשלים אחר הפסח באכילת חמץ שעבר עליו הפסח (ללא מכירה) שאסור באכילה ובהנאה (ש"ע תמד, א), אפילו שביטלו (שם, ה). – ומצוה רבה לדבר על כך עם אנשים אשר אינם מודעים לענין המכירה, ואפשר לקבל את הסכמתם ולמכור את

יום חמישי (י"ב ניסן)

ב. תענית בכורים – היות והתענית היתה אמורה להיות בשבת ערב-פסח, ונדחתה מפני שאסור להתענות, מתבטלת התענית לגמרי (ש"ע תע, ב) (והאשכנזים נוהגים להתענות ביום חמישי (דמ"א שם), ופוטרים עצמם בסיום מסכת. ואם לא עשה כן, יתענה או ישמע סיום ביום שישי (הגר"ש אלישיב זצ"ל, כמובא בסדפ"כ, יג)). ומכל מקום, אם אפשר, טוב להשתתף ביום חמישי בסעודת סיום מסכת וכדומה. אבל אם שרגל להתענות בכל שנה בערב פסח עבור בנו הבכור עד שיגדל, וכן נקבות בכורות (במקום שנהגו להתענות), פטורים השנה לגמרי מן התענית, ואין צורך שישתתפו בסעודת מצוה (רד"ב).

ג. בדיקת חמץ – בודקים את החמץ לאור הנר ביום חמישי בערב החל מהשעה 7:25 (ש"ע תמז, א), ומבדק "על ביעור חמץ" כבכל שנה (מ"ב שם, א), וכן נוהגות שאר ההלכות שלא לאכול או ללמוד קודם הבדיקה (ראה לעיל בהלכות בדיקת חמץ סעיף ב). [מי ששכח או נאנס ולא בדק, ונזכר ביום שישי, יבדוק באיזו שעה שיזכור מהיום (ע"י שו"ע ס"י תלה), ומחוייב לבדוק תיכף, שמא ישכח שוב (מ"ב שם, ב), ובודק לאור הנר (ש"ע תלה, א; מ"ב תלה, ד). ואם לא נזכר עד שבת, לא יבדוק, ודי לו בביטול החמץ (ע"י שו"ע תלה, ט; רד"ב הערה ב), ויבדוק במוצאי החג הראשון בברכה (מ"ב שם, ה)]. ונכון לייחד מקום לאכילת חמץ, ומיד לאחר האכילה לנקותו, ואין צריך לחזור ולבודקו (סדפ"כ, כא).

יום שישי (י"ג ניסן)

ד. ביעור חמץ/מכירה/הגעה – אף על פי שביום שישי מותר לאכול חמץ במשך כל היום, מכל מקום טוב לבער (דהיינו לשרוף ולאבד) את החמץ לפני השעה 11:20, כמו בערב-פסח של שאר שנים, כדי שלא יטעו בשנים אחרות ויבערו את החמץ לאחר הזמן (ש"ע תמז, ב). אם לא ביער את החמץ עד הזמן הנ"ל, יבערנו עד כניסת שבת. ויש לבער את כל החמץ שברשותו, מלבד החמץ שמתכוין לאוכלו ויכול לסיימו ביום שישי ושבת (ש"ע שם, א ובאה"ל ד"ה ומשייריו) (ויכול לשייר גם עוגות וכדומה כנ"ל (אשרי האיש נז, ד)).

אין עושים ביטול חמץ שנית בשעת הביעור, שהרי ממשיך לאכול חמץ (מ"ב שם, ח), אלא מבטלו ביום שבת בבוקר לפני זמן ביעורו (ש"ע שם, ו דמ"א שם, ב), ויזהר שלא ישכחו (בא"ח צו, א). והנהוגים שלא לאכול חמץ בסעודות שבת ומבערים לחלוטין כל חמץ שברשותם ביום שישי, יאמרו באותה שעה גם את ביטול החמץ (הנוסח מובא להלן בדף א אות ה) (רס"ג). ולכתחילה טוב גם למכור את החמץ קודם השעה הנ"ל (ילק"וי תמז, ז), אבל הגעלת כלים מותרת כל היום (שם, לד).

ה. עשיית מלאכה – מותר לעשות מלאכה כמו בשאר ערבי שבתות של כל ימות השנה (עד זמן מנחה קטנה, שעה 4:28, ולאחר מכן אינו רואה סימן ברכה (ש"ע רנא, א)), ואפילו מלאכה מקצועית (וכן מצוה להסתפר ולהתגלח (ע"פ שו"ע תקלא, א)), ובלבד שישתדל להכין צרכי הפסח כראוי (ש"ע תמז, ב; כה"ח כא; רנה).

★ יש להדליק נר נשמה מערב-שבת, בכדי שיוכלו להדליק ממנו נרות יום-טוב במוצאי-שבת. כמו כן צריך להכין נרות למוצאי-שבת (והמשתמשים ב'פתיל-צף', ישחילו הפתילים, אבל מעיקר הדין מותר להשחילם ביום-טוב, אבל יש להקפיד שהשעם יהיה מנוקב, לפי שאסור לנקבו או להרחיבו (קיצו"ש-חזו"ע שבת ע, ו), וכן נר להבדלה (ראה הלכות ליל הסדר ב'קדש'), לשטוף ולבדוק את עלי החסה, להכין חרוסת ושאר צרכי החג, כדי שיוכלו להתחיל את הסדר מיד בתחילת הלילה. וכן יש להאריך את פעולת השעון-שבת כנדרש לליל-הסדר.

שבת הגדול, ערב פסח (י"ד ניסן)

ו. סעודות שבת – ישנן שתי דרכים כיצד לקיים את סעודות ליל-שבת ושבת בבוקר, ויש בדבר השלכות הלכתיות. והבוחר יבחר את הדרך אשר מתאימה לו ולהנהגת בני ביתו.

דרך א: א אוכלים חמץ בסעודות ליל-שבת ושבת בבוקר, ויזהרו מאוד שלא יתפזרו פירורי חמץ בבית, ולכן מומלץ לקנות חלות קטנות או פיתות ולא חלות רגילות שמתפוררות ביותר (גם לא יקנה סוג פיתות שיש עליהן קמח הנדבק בידים. ואם חפץ בערב לאכול גם מצה, ברכתה "מזונות"). ויקנו כמות מצומצמת של חמץ לשבת (כנ"ל בסעיף ד), וכן יגישו סלטים כפי הנצרך, כי עלול להתערב בהם חמץ ויצטרכו לזורקם (וילדים קטנים שאינם מבינים בסיפור יציאת מצרים, מותר אף בבוקר לאכילת מצות (דמ"א תנא, ב)).

ומצוה להכין תבשיל חם לכבוד סעודות שבת, כמו בשאר שבתות, ולא להסתפק במאכלים קרים (ע"י רמ"א רנז, ח; ילקו"י תמז, כג; נס"ג כב, ט), ויאכלו בבית כרגיל באותו חדר (אם לא שיש לו מקום אחר כמו מרפסת מכובדת ונוחה, או גינה (ויזהר בה משפכת מים (ש"ע שלז, ג)), מבלי שיחסר מאומה משאר שבתות השנה, כי יש בזה חסרון בכבוד שבת (ע"י בספר דעת נוטה ח"ב בהקדמה ד"ה ברם, מהגר"ח קניבסקי זצ"ל; נס"ג יד, ח יז, י; סדפ"כ, לא), וכן יאכל במקום שיוכל לנקותו בלא טורח רב (ולא על שטיח שקשה לנקותו) (מאמ"ד י, לד; סדפ"כ, לא; נס"ג טז, כ ב, א), ובסיום הסעודה יטאטא את מקום האכילה.

והנכון לבשל ולהכין מאכלים כשרים לפסח בכלים כשרים לפסח (מ"ב תמז, יד) (ויזהרו מאוד מכל חמץ בהכנתם), ולהשתמש במפות, צלחות, כלי הגשה וסכו"ם חד-פעמיים קשיחים ונאים (ובכך נפתרת בעיית הדחת כלי החמץ, שאסור להדיחם בשבת משום "מכין מקודש לחול" (ש"ע שג"ג, ו), ומותר רק לקנחם מהחמץ, וכשהוא דבוק מותר להדיחו רק עם מעט מים כדי להעבירו (ש"ע ורמ"א תמז, ג), ומותר להדיחם כראוי רק במוצאי שביעי של פסח (ע"י ש"ע תנא, א ומ"ב ו-ז), וכן בעיות הלכתיות נוספות (ע"י שו"ע תמז, ד). ויזהר שלא לגעת בכלי פסח או ללכת למקומות נקיים (בפרט במטבח) מבלי להתבונן שידיו ובגדיו נקיים מחמץ, ובמיוחד ישגיח על הילדים (מאמ"ד י, לו; נס"ג יא, ב, ח). בסיום הסעודה, יקפלו את המפה עם כל פירורי החמץ והכלים החד-פעמיים לאשפת הבית.

ז. בשבת בבוקר, מקדימים להתפלל תפילת שחרית, ולא יאריכו בתפילה בניגונים, וכן לא יעלו לתורה עולים נוספים, בכדי שישפיקו לסיים סעודת שחרית לפני זמן איסור אכילת חמץ (שעה 10:03), אך לא יתפללו בחיפזון ומרוצה (מ"ב תמז, ד; בא"ח צו, ב; רנז).

ח. בסעודת שבת בבוקר, ישתדלו לאכול את כל החמץ שנותר. בגמר הסעודה, מנערים את הבגדים, מקפלים את המפה עם כל פירורי החמץ והכלים, ומשליכים אותם לפח-אשפה (במקום שיש עירוב, יחד עם האשפה של ליל-שבת. ואם מחמיר שלא לטלטל, ראה להלן סוף דיבור המתחיל "ישנ"). ואם נותר חמץ שקשה לסיים את אכילתו, יפזרו אותו באופן שלא ישאר בכל חתיכה שיעור כזית, וישליך אותו (רנח), למרות שהוא נקי, לפח הציבורי ברשות-הרבים שהוא מקום הפקר (ונחשב לביעור, וגם אינו הכשלה לעירייה, כי פירורים פחות מכית בטלים (פסחים ו: מ"ב תלד, ו), ואין כלי מצרף פירורי פת שאינם נדבקים (מג"א תס, ב; שו"ע שם, טז; שו"ת יבי"א ח"ז מג, א). ועוד, שכלי קונה מדין חצר (נתה"מ ס"י ר ביאורים סק"ו), וחצר אינה קונה דבר שאינו חפץ בו (ע"י ב"מ קיח רע"א, כל שכן דבר איסור, ע"י ב"מ צו: ויש שהתירו אף ביותר מכזית לפי שנופסד ולא יסלוהו לאכול, ע"י פסקי תשובות תמה, 56-59). ומעיקר הדין מותר להשליכו גם לפח שברשותו (כנ"ל, כ"ש שכיום בדרך כלל הוא רכוש העירייה. ואם הוא בבעלותו, טוב להשליכו לפח העירייה, ע"י מ"ב תמז, טו), והמחמיר לפזר חתיכות ופירורי החמץ בתוך הפח כדי שימאסו, תבוא עליו ברכה (ע"י מ"ב תמז, גל).

ישנן אפשרויות נוספות לביעור החמץ: **א** אם מוכר במכירת החמץ גם חמץ ממש, וידוע לו שהרבנות שמכר באמצעותה התנתה עם הגוי שתחול המכירה בשבת (שמעיקר הדין הדבר מותר (ע"י ילקו"י תמז, לא), ובמכירה כללית עדיף לנהוג כן כדי להציל אנשים ממכשול באם לא יספיקו לבער את החמץ (אשרי האיש נז, ט), יכול להניח את החמץ שנותר במקום המכור (סדפ"כ, נז). **ב** להניח את החמץ בכלי (הרחק מהישג ידם של ילדים) ולשפוך עליו חומר חיטוי (ואינו מוקצה, הואיל ופעמים משתמשים בו בשבת לשירותים, וטוב לייחדו לכך מערב-שבת), או סבון נוזלי (ואז נעשה החמץ מוקצה ואסור לטלטלו). **ג** להשליכו לשירותים ולהוריד את המים (ויחתכנו מחשש לסתימה) (מ"ב תמז, כא תמה, ה תמו, ו ח הוה אבוד מהעולם, וע"י אור"צ יד, ב וילקו"י, תשמה), אך עדיף בדרכים הנ"ל שנראות פחות בזיון לפת. ובמקום שאין עירוב (או שמחמיר שלא לטלטל ואין לו ביד מי להשליך את החמץ), ילקט בנפרד את פירורי החמץ מהשולחן והרצפה, וינהג לכתחילה באופנים אלו.

[חמץ לאחר זמן איסור אכילתו, מותר לטלטלו (כי ראוי להאכילו לבהמה או לגוי) (מג"א תמו, ג). ולאחר זמן ביעורו, הינו מוקצה מחמת גופו ואסור לטלטלו אפילו על מנת לבערו (באופן המותר), אלא כופה עליו כלי ומבערו במוצאי יום-טוב (ש"ע תמז, ה; תמו, א ג; ילקו"י תמז, מא), ואסור לטלטלו אף באמצעות כלי אחר (ש"ע תמו, ג ומ"ב יא). וכלי חמץ לאחר זמן הביעור, הינו מוקצה מחמת איסור, ומותר לטלטלו רק לצורך גופו או מקומו (ש"ע שם, ג; אשרי האיש נז, יב), ובמוצאי החג יאחסנו עם כלי החמץ].

ד' ירחץ היטב את ידיו ואת פיו משאריות חמץ, ינקה את שיניו היטב בזהירות בקיסם או שיצחצחן (שיניים תותבות יש לנקותן היטב ולשוטפן במים חמים של כלי שני (רנח). ובעל פלטה בשיניים, ימנע מלאכול חמץ וינהג כדרך ב (נפ"ג יז, יט; ספ"ג יז, מז. ובמאמ"ד י, נו כתב שיטביל כזית לחם ויבלע מבלי ללעוס). טוב לנקות את הכסאות, לכבד את רצפת הבית במטאטא, שלא ישאר שום חמץ (ע"י שור"ע שלז, ב ובבאה"ל; מ"ב תמד, טו; רנח), אבל לא ישטוף את הרצפה.

ה) ביטול חמץ – אחר כל הדברים האלה, יבטל את החמץ לפני זמן הביעור בשעה 11:20 (גם אם טעה וביטלו ביום שישי בשעת השריפה (מ"ב תמד, כב)), ויאמר שלוש פעמים: "כל חמץ ושאר שיש ברשותי, בין שראיתיו בין שלא ראיתיו, בין שבערתיו בין שלא בערתיו, יתבטל ויהיה כעפר הארץ" (שור"ע תלד, ב-ג) (ויכול גם בשבת לומר בפעם השלישית של הביטול: ויהיה "הפקר" כעפר הארץ (אשרי האיש נו, יג; ילקו"י תמד, כ). ובכל מקום שהאדם נמצא יכול לבטל את החמץ, ואין צריך שיהיה בביתו (שור"ע שם, ד). והנוהג בכל שנה לומר לאחר הביטול נוסח "הי רצון וכו'", מותר לאומרו (ע"י מ"ב רפח, כב וחזר"ע, שבת ב, יג; אשרי האיש נו, יז; נפ"ג כס, א).

דרך ב: א) בשבת לא אוכלים חמץ כלל, ובשעת ביעור החמץ ביום שישי מבערים לחלוטין את כל החמץ, ואומרים את נוסח "ביטול חמץ" (שהובא לעיל בדרך א אות ה) (ע"י מ"ב תמד, י; רסג). ואם שכח לאומרו באותה שעה, יאמרנו לאחר מכן.

ב) סעודת ליל-שבת – לסעודות שבת משתמשים עם כלים כשרים לפסח, וכמובן עם מאכלים הכשרים לפסח, ומותר לאכול מצה (רנפ) (ואף לבני אשכנז הביא המשנה ברורה (תעא, יב) מהאחרונים שמותר. וכל אחד יעשה כמנהגו), ומאחר שביעור החמץ מרשותו מברך עליה ברכת "המוציא" (רסב. למרות שרוב העולם אוכל חמץ. וראה מה שיישב בילקו"י פסח א, תשיב) (ונכון להרטיבה באופן שלא תהא נכססת (ע"פ ילקו"י פסח ב, רנה, שבאופן זה כל השנה בברכתה "המוציא"), והמחמיר לאכול מצה עבודת-יד רכה בשיעור כזית, שכל השנה ברכתה "המוציא", תבוא עליו ברכה).

ג) סעודת שבת בבוקר – היות ומתחילת הבוקר של יום שבת אסור לאכול מצה שאפשר לצאת בה ידי חובה בליל-הסדר (רמ"א תעא, ב), כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב (רמב"ם ו, יב; מ"ב שם, יא), לכן יש לקיים את הסעודה במצה מבושלת שאין יוצאים בה ידי חובה בליל-הסדר (ע"י שור"ע תסא, ד ומ"ב כ. תעא, כ; קצט רס). והיינו, שירתיה לפני שבת מים (או מרק) בסיר, יוציאנו מעל גבי האש, ובעוד המים רותחים יקח בידו כמה מצות ביחד ויכניס אותן לתוכו כדי שיתבשלו (ויניח אותן כך עד שהסיר יצטנן כדי שהמצה תצא שלימה ולא תתפורר) (רסב). או שיקיים את הסעודה במצה מטוגנת, דהיינו, שיטגן לפני שבת את המצה במחבת גדולה עם שמן וביצה (רסא) (ויקפיד שישאר במצה שיעור כזית (כחצי מצה), שאם לא כן, אין ברכתה "המוציא" אלא "מזונות", הואיל והיא מבושלת/מטוגנת (שור"ע קסח, י). וילדים קטנים שאינם מבינים בסיפור יציאת מצרים, מותר לתת להם לאכול מצה גם ביום שבת (רמ"א תעא, ב).

הנוהגים בדרך זו, אינם צריכים להשאיר חמץ בביתם (ובפרט אם יש בבית ילדים קטנים שקשה לשמור עליהם), וכמו כן יכולים להתפלל תפילת שחרית בשעה הרגילה כדרכם בכל שבת ולא להקדימה. וכן יכולים להשתמש בכלי פסח (שאינם חד-פעמיים) ולהדיחם בשבת (אם צריכים להשתמש בהם בשבת, או שהם מפריעים (מ"ב שב, יט)).

סוף זמן אכילת חמץ – 10:03 בבוקר

סוף זמן ביעור חמץ – 11:20

ז. סעודה שלישית – מקדימים להתפלל תפילת מנחה, ולאחר מכן סועדים סעודה שלישית, ונכון לקיימה במצה מבושלת או מטוגנת (דרך הכנתן התבארה לעיל בדרך ב אות ג), ויש להקדימה ולסיימה לפני שעה 3:52 אחה"צ, כדי שיוכל לאכול המצה בליל-הסדר לתיאבון (שור"ע תמד, א; תעא, א-ב). ובדיעבד שלא סעד עד זמן זה, מצוה לכתחילה להיזהר שיאכל רק חצי מצה (פחות משיעור כביצה, ולא יברך "על נטילת ידיים" (שור"ע קנח, ב) (ע"י שור"ע רמט, ב ומ"ב יג, רמ"א תקכט, א ומ"ב ח, חזר"ע יריט, צ פסח, רסד), אבל לא ימלא כריסו בשאר אוכלים מפני כבוד החג (ראה בסעיף ח).

אם אין לו מצות כנ"ל, יכול לאכול מאכל 'קניידלך' (העשוי ממצה טחונה מעורבת עם ביצה) שברכתו "מזונות" (ולכתחילה יאכלנו קודם

הזמן הנ"ל). ואם לא הכין מאכל זה, יקיים הסעודה בבשר, דגים, פירות (וטוב שיהיו משבעת-המינים (בא"ח צו, ה; כה"ח תמד, סז)) וכדומה (ע"י שור"ע רצא, ה), אף לאחר הזמן הנ"ל, ובלבד שלא ימלא כריסו (ראה בסעיף הבא) (ועוגה שנעשתה מקמח מצה, אסור לאוכלה בערב פסח (רמ"א תעא, סוף ס"ב; קצט). והאשכנזים נוהגים שלא לאכול קטניות (נפ"ג ל, ג; ספ"ב, טג).

ח. מותר מן הדין לאכול תבשיל של בשר, אורז, פירות, ירקות וכדומה, ואפילו הרבה, עד סמוך לצאת השבת. וטוב לעשות כן בכדי שיהיה מיושב במהלך ליל-הסדר, אולם יזהר שלא יאכל הרבה מדי, כדי שיוכל לאכול המצה בליל-הסדר לתיאבון (שור"ע תעא, א; מ"ב תמד, ח).

ט. טלטול מצה – מצה עבודת-יד המיועדת לצאת בה ידי חובת אכילת מצה בליל-הסדר, הינה מוקצית ואסורה בטלטול, משום שאדם מקפיד שלא לאכול ממנה. אולם מצת מכונה (אפילו שמורה (מאמ"ד י, עא)) שאין מקפיד עליה, אינה מוקצית ומותר לטלטלה, ובמקום צורך יכול אף לצרפה ללחם-משנה (רסו) (כשהיא עטופה בניילון (ארחות רבינו ח"ב עמ' טג), וכמובן שבבוקר לא יאכלנה).

י. שינה בשבת – מלבד שינה בשבת תענוג (רמ"א רצ, א), צריך כל אדם לישן בשבת זו אחר סעודת שחרית כדי שיוכל להיות עירני היטב בלילה, וכן הנשים והקטנים יזהרו בכך (בא"ח צו, ז), אבל לא יאמר שישן על מנת כן (מ"ב רצ, ד), אף שהוא דבר מצוה (ע"י ילקו"י שבת ב, ריז; פסקי תשובות רצ, ד).

יא. חכנה משבת לחג – אסור לעשות הכנות בשבת לכבוד החג (שור"ע תקג, א ומ"ב ד) (אף אם הוא מעשה שמותר לעשותו בשבת. והוא הדין בחר"ל מיל"ט ראשון לשני), אלא רק לאחר צאת-הכוכבים (שעה 7:26) ובנוסף גם להבדיל בפה [בתפילה או באמירת "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" (ראה סעיף יד)]. ולכן, אסור להדיח כלים, לסדר את הבית, לערוך שולחן וכלים בשבת. ומכל מקום, אם מדיח הכלים או מסדר הבית כדי שיהיה נאה ומסודר לכבוד השבת, מותר (מ"ב שב, יט).

ומותר להוציא בשבת אוכל מהמקרר על מנת שיפשיר ויהיה מוכן לכבוד החג, ואין זה בכלל חכנה (חזר"ע שבת ב, תנח). ומותר להניחו על הפלאטה בעודה כבויה, אף שתידלק כעבור זמן בשבת (ע"י שעון-שבת שכוון מערב-שבת) (מרו הגרע"י זצ"ל בכת"י ביתר המאיר, גליון 200 עמ' 526), למרות שהתבשיל לח וצונן, כל שהוא מבושל כל צרכו (חזר"ע שבת ד, שמח). אבל את המצות הרכות שצריכות להיות בהקפאה, והן מוקצות (כנ"ל בסעיף ט), יש להוציא מהמקפיא רק במוצאי-שבת, ויוציא אותן מהאריזה ויניח אותן במקום חם (או עטופות במגבת על גבי מיחס), ועד סיום ההגדה כבר יפשירו.

יב. חזל"ת בגדים – המחליף לבגדי יום-טוב, לא ילבשם ביום שבת סמוך לחשיכה, משום שנראה כמכין משבת ליום-טוב, אלא ילבשם מבעוד-יום ויכוין שלובשם גם לכבוד שבת, או שילבשם לאחר כניסת החג (כה"ח תקכט, כג).

יג. דרשח – סמוך לעת ערב, יש לדרוש בהלכות הנצרכות, וכן בדברי אגדה, בסיפור יציאת מצרים, וחזיוק האמונה בביאת המשיח וגאולת ישראל (רנב).

מוציא-שבת (ט"ו ניסן)

יד. תפילת ערבית/אותודיענו"/חלל – מתפללים תפילת החג בשמחה והתלהבות, ואומרים בתפילת העמידה "יְתוֹדְיעֵנוּ" (כפי שמופיע במחזור), שהוא הבדלה בין שבת ליום-טוב (כדוגמת "אתה חוננתנו" שאומרים במוצ"ש. ואם שכח, אינו חוזר) (שור"ע תצא, ב).

לאחר תפילת העמידה גומרים את ההלל בברכה (שור"ע תפז, ד), ואף הנשים צריכות לאומרו בברכה קודם הקידוש (אפילו אם האשה נמצאת בביתה ואינה רגילה להתפלל ערבית (דל). אך את ההלל שביום אינן חייבות לומר ולכן לא תברכנה עליו. – ולאשכנזים ישנם מנהגים שונים בענין אמירת ההלל (רמ"א ופס"ת שם)).

טז. חדלקת נרות – מדליקים נרות לכבוד החג, ויש להיזהר להדליק רק בצאת-השבת (שעה 7:42. לנוהגים כרבינו-תם, שעה 8:30). מעבירים אש באמצעות נר או גפרור מנר-נשמה שהודלק מערב-שבת (מ"ב תקב, ד), ומברכים: "ברוך... להדליק נר של יום-טוב" [ואף למנהג אשכנז ועוד, ביום-טוב יש לברך קודם ההדלקה (ע"י מ"ב רסג, כז; בא"ח ש"ש נח, י; שש"כ מד, ז). ונכון שהנשים לא תברכנה ברכת "שהחיינו" בהדלקת הנרות, ותצאנה ידי חובה בברכת "שהחיינו" שמברכים בקידוש (רסס)]. בסיום

ו. מצוה לשתות יין אדום (שור"ע תעב, יא), ויש להקפיד לקנות יינות ומיץ ענבים טבעי המכילים רוב יין (ולא רוב מיס), וכשרים לברכת "בורא פרי הגפן" לדעת הספרדים (יא). – גם אדם שקשה לו לשתות יין, צריך לדחוק עצמו לשתות ארבע כוסות בליל הסדר (שור"ע שם, י), אלא אם כן יש חשש שיבוא לידי חולי פנימי או שיפול למשכב (יד) (וכן הדין לגבי אכילת המצות והמרור (עו, עז).)

ז. כמות היין ששותים בכל כוס צריכה להיות 81 מ"ל, שהוא שיעור "רביעית" (כחצי כוס רגילה בערך), ולכתחילה ישתה את רביעית היין בבת אחת. אם קשה לו לשתות רביעית יין, ישתה לכל הפחות רוב רביעית בבת אחת, שהוא שיעור 41 מ"ל [ובכוסות שלנו, שרובה של הכוס מכילה יותר משיעור רביעית, לכתחילה ישתה רוב הכוס (ולא רק רביעית)] (שור"ע תעב, ט; סז). ואם לא שתה בבת אחת, אלא לסירוגין, דהיינו ששתה הרביעית בשתיים או בשלוש לגימות ושהה יותר משבע וחצי דקות, לא יצא (רמ"א שם ומ"ב לד), וצריך לחזור ולשתות. – ויש נוהגים שאין האדם מוזג לעצמו את היין אלא אחרים מוזגים לו, כדי להראות דרך חירות (רמ"א תעב, א). – את היין צריך לשתות בהסיבה (שור"ע תעב, ב; תעט; תפב), ויתבארו דיניה בסמוך.

ח. **הסיבה** – חייב כל אדם להראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, וצריך לנהוג בליל הסדר כבן חורין. ולכן, תיקנו חכמים "הסיבה" בליל הסדר, דהיינו, שבאכילת המצות ושתית הארבע כוסות, האדם יטה את עצמו וישען לצד שמאל (ולא לצד ימין, אפילו אם הוא שמאלי (בא"ח צו, כח)), וכדרך מלכים שהיו אוכלים ושותים בהסיבה (שור"ע רמ"א תעב, ג). – ראוי להכין כסאות נוחים לצורך ההסיבה (כגון כסאות עם ידיות או שישובב המשענת לצד שמאל, ויזהר שלא יטה עצמו באוויר, כי אין זו הסיבה) (שם ב).

ט. **לא חיסב** – מי שלא היסב, או שהיסב על צד ימין, צריך לחזור ולאכול המצה (זולת אם לא היסב באכילת הכורך או האפיקומן, וקשה עליו לחזור ולאכול (קא, קח ומ"ב תעו, ד)), וכן הדין שצריך לחזור ולשתות כוס היין (אך לא יברך שנית. ואם אינו בריא יכול להקל שלא לחזור ולשתות (כס)).

י. **נשים** – גם הנשים צריכות להיסב, ומכל מקום בדיעבד אם לא הסיבו אינן צריכות לחזור ולאכול או לשתות בהסיבה (ע"י רמ"א תעב, ד; חור"ע ו, סח). והוא הדין באדם שמאלי שהיסב על צד ימין, שיצא ידי חובתו (מ"ב תעב, יא).

סימני הסדר: קדש, ורחץ, כרפס, יחץ, מגיד, רחיצה, מוציא-מצה, מרור, פורר, שלחן-עורך, צפון, ברך, חלל, נרצה (רש"י במחזור ויטרי סימן סה)

א. **קדש** – בליל החג, מכיון שחל במוצאי-שבת, משלבים בקידוש גם את ההבדלה. סדר זה נקרא בלשון חז"ל "יקנה"ד, שהוא ראשי תיבות של סדר הברכות: יין (ברכת "בורא פרי הגפן"), קידוש (ברכת "מקדש ישראל והזמנים"), נר (ברכת "בורא מאורי האש"), הבדלה (ברכת "המבדיל בין קודש לקודש", ואם טעה וסיים המבדיל בין קודש "לחול", יצא (ערב)), זמן (ברכת "שהחיינו") (רמב"ם שבת כט, כב; שור"ע תעב, א). [ואין מברכים על בשמים (מ"ב שם, ג; תצא, ג). והאשכנזים יושבים בקידוש זה (מ"ב תעב, ג).] נוסח הברכות מופיע במחזור.

ב. **החבדלה** – מותר לברך ברכת "מאורי האש" גם על הנרות שהדליקו לכבוד החג (אף שבדרך כלל מצוה מן המובחר לברך על אבוקה (שור"ע רחצ, ב) (כך נהג מרן הראש"ל הגר"ע יוסף זצ"ל, כמובא בשו"ת מצות אברך א, 39). [אין ראוי להשתמש באבוקה שרגילים להדליק בכל מוצאי-שבת, מפני שאסור לכבות את האש, ומאחר שהיא דולקת זמן רב, הדבר מסוכן. ואפשר מערב-שבת לקחת "נרונות" ולעשות בשעוה חור נוסף ולהשחיל בו פתילה מנרונות אחרת או גפרור ובכך ליצור אבוקה, והיא תכבה מאליה ללא חשש. או לחתוך חתיכה קטנה מהאבוקה של מוצ"ש, ולהדביקה מעי"ט למגש מתכת, פמוט, או צלחת זכוכית (לא חד-פעמית)]. אבל אין לברך על נר-נשמה שהודלק מערב-שבת, כיון שלא הודלק על מנת להאיר אלא בכדי להעביר ממנו אש לצרכי ביטול וכדומה (שש"כ סא, כו וכדין נר של מת בשור"ע רחצ, יב).

ג. קודם הקידוש טוב לשטוף הכוסות (למרות שהן נקיות), ומוזגים יין בכוסות לכל המסובים (וטוב להטיף ביין מים ג' פעמים) (סח), ובשעת הקידוש כולם עומדים ואוחזים הכוסות ביד ימין (כה"ח רעא, סב) [והאשכנזים יושבים בקידוש (מ"ב תעב, ג)]. – המקדש מברך את הברכות בקול רם ומכוין להוציא את השומעים ידי חובה, והשומעים גם הם מכוונים לצאת ידי חובה, ועונים אחריו "אמן".

ההדלקה יש להיזהר שלא לכבות הנר או הגפרור ביד, בפה או על ידי השלכתו בתנופה, אלא להניחו בנחת על שיש, רצפה, מגש וכדומה שיכבה מאליו.

קודם ההדלקה תתפלל האשה תפילת ערבית ותאמר "ותודיעננו" (שהוא הבדלה, עיין בסעיף יד), ואחר כך תדליק הנרות [ואם שכחה ולא אמרה בתפילה "ותודיעננו", או שאינה מתפללת תפילת ערבית, אזי לפני שתדליק הנרות, תאמר: "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" (מ"ב רצט, לו)]. ואם יש צורך לעשות מלאכה לפני התפילה, אפשר לומר "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" ולעשות מלאכה (כבשור"ע שם, י) [אף שאמרו "ותודיעננו" בתפילה, אסור לטעום עד שיקדשו ויבדילו על הכוס (מ"ב שם)].

טז. **תיקון חגרות** – המדליקים נרות שעוה יזהרו שלא לחמם ביום-טוב את תחתית הנר באש על מנת להדביקו בפמוט, מחשש מירוח (מ"ב תקיד, יח; כה"ח שם, מא). ואם הפמוט סתום משעוה, מותר לנקותו על ידי סכין (כה"ח שם), אבל לאחר שהסיר השעוה אסור לטלטלה (שש"כ יג, מג מד, י), וישנה עצה עבורם להשתמש ב"נרונות".

❖ ליל הסדר ❖

ליל הסדר הינו גולת הכותרת של כל ההכנות לכבוד חג הפסח, ולכן על האדם להיזהר וליתן דעתו לקיים את כל מצוות ליל הסדר כהלכתו, שחלילה לא יהיה זומה לאדם שחרש זורע וכו' ולא קצר את תבואתו, שכן עיקרו של ליל הסדר הוא הצד הרוחני המלא תוכן ופנימיות. אף הנשים חייבות בכל מצוות ליל הסדר כמו האנשים (שור"ע תעב, יד), וכמובן שיש לשתף את הילדים הקטנים שכגיל חינוך (שם א, 101-102).

א. **סדר הקערה** – מניחים על השולחן קערה אשר עליה: שלוש מצות, מרור (חסה שלמה), כרפס (סלר), חרוסת, חזרת (עלי חסה בודדים או עולשין), בשר זרוע צלוי (זכר לקרבן פסח), ביצה (זכר לקרבן חגיגה) (ע"י שור"ע תעב, ד). סדר הקערה מופיע בהגדה. וישתדל לסדר את השולחן בכלים נאים ברוב פאר והדר כפי יכולתו (שור"ע תעב, ב).

★ בהיות ובגידולי החסה והכרפס מצויים הרבה תולעים אשר אינן נראות לעין, יש להקפיד לקנות מרור וכרפס מגידולים מיוחדים הנקיים מחשש תולעים (וישטפם תחת זרם מים חזק ויבדקם בדיקה שטחית). ואם לא השיג, יסיר את העלים וישתמש בקלחים (לג, צה).

ב. **דיני חמצה** – מצות עשה מן התורה לאכול כזית מצה בליל הסדר (מלבד שאר כזיתות מצה שחיובם מדברי חכמים, וכפי שיבואר להלן). המצה שיוצאים בה ידי חובה, לכתחילה צריכה להיות מצה עבודת-יד שמורה משעת קצירה. ובשעת הדחק כשאין אפשרות להשיג מצה שכזו, יוצאים ידי חובה גם במצת מכונה השמורה משעת טחינה או לישנה (שור"ע תנג, ד; עו, עח). [ואם יש סבירות שהאנשים המסובים לא יאכלו כראוי ממצות העבודת-יד, עדיף שיאכלו ממצות מכונה, כדי לשלל הפחות יצאו ידי חובה].

ג. **שיעור חמצה** – שיעור כזית מצה הוא כ-30 גרם (ילקו"י פסח ג, תשפ. ואף בחישוב לפי נפח, נמצא שבמצות רכות הוא אינו יותר משיעור זה. קונטרס ואת הנחלים ארנון, 39). ויש לשקול את המצות (וכן את המרור) במשקל (ומותר לשקול אף בליל הסדר, במשקל שאינו אלקטרוני (עג)), ולא ישקול בצמצום אלא יקח בריוח (שיעורי תורה בהקדמה ד"ה ועלי; אור"צ ל; עג). ומומלץ להכין את המצות והמרור בשקיות מערב החג.

ד. קודם אכילתו יכוין לקיים מצות עשה של אכילת מצה (שור"ע תעה, ד; ס, ט), וצריך ללעוס את המצה היטב (שור"ע תעה, ג) ולאוכלה בפני עצמה ללא שום דבר מאכל או ממרח (עא). – את כזית המצה צריך לאכול תוך שש עד שבע וחצי דקות (סח), וכמו כן צריך לאוכלה בהסיבה, ויתבארו דיניה להלן (סעיף ח ואילך).

ה. **ארבע כוסות** – חז"ל (פסחים קיד:) תיקנו לשתות ארבע כוסות יין בליל הסדר, כנגד ארבע לשונות של גאולה שנאמרו בגאולת מצרים "והוצאתי", "והצלת", "וגאלתי", "ולקחתי". וצריך לשתות במקום שניתקנו (אחת בקידוש, שניה אחר ברכת "גאל ישראל" שבסיום ההגדה, שלישית בברכת המזון, רביעית אחר ההלל. ולהלן כתבנו כל דבר במקומו). ואם שתה את ארבע הכוסות שלא כסדר שניתקנו, לא יצא ידי חובתו (שור"ע תעב, ח).

בברכת "בורא פרי הגפן" מכוונים לפטור את כוס היין השניה ששותים בסיום ההגדה (קמח סולת שש, ו ועי' חז"ע קסז), ובברכת "שהחיינו" מכוונים לפטור את מצות המצה והמרור (כג). – אחר שסיים המקדש את הברכות וענו אחריו "אמן", כל אחד מהמסובים יושב ושותה את כוס היין בהסיבה על צד שמאל (ואין מברכים לאחר שתיית הכוס ברכה אחרונה) (ש"ע תעג, ב).

★ אם האדם רעב מאוד, מותר לו לטעום אחר הקידוש ביצה או תבשיל (ויברך ברכה אחרונה), ובלבד שלא יאכל ממנו הרבה, כדי שיאכל לאחר מכן את המצה והמרור לתיאבון (ז).

ב. זרחץ – נוטלים ידים בלא ברכה קודם אכילת הכרפס (מפני שמטבילים את הכרפס בחומץ או במי מלח, וכדין דבר שטיבולו במשקה (ש"ע תעג, ו; קנח, ד). הנטילה צריכה להיות כדין נטילת ידים לסעודה, וטוב להחמיר שלא לדבר אחר הנטילה (כב).

ג. כרפס – יקח כרפס (סלרי) פחות מ-18 גרם (ולא יותר משיעור זה), יטבל אותו בחומץ או במי מלח (ואם מטבל במי לימון, יקפיד שיהא הרוב מים (לה) ויברך עליו: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, בורא פרי האדמה" (ש"ע תעג, ו) (ונכון שאחד יברך ויכין לפטור את כולם (לז)), ויכין לפטור בברכה זו גם את המרור (חסה) שיאכל אחר כך (מ"ב תעג, נה). – באכילת הכרפס אין צריך להסב, ואם רוצה, הרשות בידו (מ).

ד. יחץ – יקח משלושת המצות המונחות בקערה את המצה האמצעית, ויחצנה לשנים, את החלק הגדול ישמור לאפיקומן, ואת החלק הקטן יניח בין שתי המצות שבקערה (ש"ע תעג, ו).

ה. מגיד – מצות עשה מן התורה לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. ותיקנו חכמים סדר סיפור יציאת מצרים באמירת הגדה של פסח, ולכן חייב כל אדם לומר את סדר ההגדה. ואפילו אם כל בני הבית חכמים ובקיאים בסיפור יציאת מצרים, מצוה עליהם להוסיף על ידיעתם בפירושים כל אחד כפי שיכלו (עי' דמ"א תעג, ו).

ו. גם הנשים חייבות בסיפור יציאת מצרים וקריאת ההגדה (ש"ע תעב, יד ומ"ב מה), ולכן לא תתעסקנה בעת אמירת ההגדה בסיפור המאכלים וכדומה (ואם הוצרכה האשה לטפל בילדים וכדומה, כשתסיים את עיסוקיה תשלים את קטעי ההגדה שהחסירה) (עי' באה"ל תעב, ח סד"ה שלא כסדר).

ז. לפני אמירת "מה נשתנה", מוזגים כוס שניה ומניחים לפני בעל הבית (כדי שישאלו התינוקות מדוע שותים כוס שניה קודם הסעודה (ש"ע תעג, ז). – ולשאר המסובים אין צריך למזוג כעת, אלא לפני "לפיכך אנחנו חייבים להודות", שאז כל אחד צריך להגביה כוסו (כה"ח שם, קמז), ושותים אותה בסיום ההגדה לאחר ברכת "גאל ישראל" (ואין מברכים "בורא פרי הגפן" על כוס שניה, מפני שנפטרה בברכת הגפן שבקידוש. והאשכנזים נוהגים לברך שוב, אבל אין מברכים ברכה אחרונה (ש"ע דמ"א תעג, א). – אם האדם שותה מכוס והיא נקיה, אין צריך לשוטפה ולהדיחה בכוס השניה והרביעית, גם לפי הקבלה (עי' מ"ב תעג, סח; נה).

ח. רחיצה – נוטלים ידים לסעודה ומברכים: "ברוך אתה ה', וכו', אשר קידשנו וכו', על נטילת ידים" (ש"ע תעג, א).

ט. מוציא מצה – יקח בידיו המצות כסדר שהניחן, דהיינו, המצה החצויה בין שתי השלימות, ויברך ברכת "המוציא לחם מן הארץ", ויכין לפטור את בני הבית. ישמוט מידיה את המצה התחתונה, ואז כשנשארו בידיו המצה העליונה והמצה החצויה, יברך: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על אכילת מצה", ובוצע משתיהן – כזית מן העליונה וכזית מן החצויה, מטביל במלח (ש"ע תעג, א), טועם מעט (בלא הסיבה) (סז), ומחלק לבני הבית.

ומאחר ואין המצות מספיקות בכדי לחלק מהן שתי כזיתות לכל בני הבית, יתן לכל אחד חתיכה קטנה מן המצות שבידו עליהן וישלים השיעור במצות נוספות (עי' קח), ויאכלו בהסיבה. (אבל מעיקר הדין, אחרי שנגמרה המצה החצויה, אין הכרח לתת לכל אחד שתי כזיתות מן המצות השמורות הנוספות, ודי באכילת כזית אחד בלבד. – ובדיעבד, בכל אופן שאכל רק כזית אחד יצא ידי חובתו. ובמקום קצת צער, אף לכתחילה די בכזית אחד (סח). – ראוי ונכון שלא להפסיק בדיבור שאינו מענין הסעודה, מזמן שמברך "המוציא" עד סיום אכילת ה"כורך" (קא, קס).

י. מרור – יקח 27 גרם מרור (כזית חסה) ויטביל מקצתו בחרוסת (והמחמיר לשקעו כולו בחרוסת, תבוא עליו ברכה, וינער החרוסת מעליו), ויברך: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על אכילת מרור" (ונכון שאחד יברך ויכין לפטור את כולם), ויאכלנו תוך 7 וחצי דקות בלא הסיבה (ש"ע תעג, א; פס) (ואין מברכים על המרור "בורא פרי האדמה", מפני שנפטר בברכת הכרפס).

יא. כורך – יקח כזית מצה (מן המצה השלישית שנשארה בקערה) ויכרוך אותה בכזית מרור (חסה), ויטבל הכריכה בחרוסת, ויאמר: "זכר למקדש כהלל" וכו', ויאכלם ביחד בהסיבה תוך 7 וחצי דקות. (ואם שכח ולא היסב, וקשה עליו לחזור ולאכול, יצא ידי חובה. ואם רוצה להחמיר, תבוא עליו ברכה) (ש"ע תעג, א; קא).

יב. שולחן עורך – יערוך שולחנו ויסעד לבו בשמחה, והחכם עיניו בראשו לבל יאכל יותר מדי, כדי שיאכל לאחר מכן את מצת האפיקומן לתיאבון, ולא תהא אכילתו אכילה גסה (דמ"א תעג, א). ואם רוצה לאכול בהסיבה הרי זה משובח (דמ"ב ט, ח). ויש לומר דברי תורה ולהנעים בקול שירה על השולחן. – אין לאכול בליל הסדר את בשר הזרוע הצלי שבקערה (ש"ע שם).

יג. צפון – יקח כזית מחצי המצה שהוצפנה ל"אפיקומן" ויחלק לבני הבית, ומאחר ואין המצה מספיקה לכל בני הבית, יתן לכל אחד חתיכה קטנה וישלים השיעור במצות נוספות, ויאכלנה לתיאבון בהסיבה תוך 7 וחצי דקות, ולא יטבלנה בחרוסת או בשאר דברים (ואם לא היסב, וקשה עליו האכילה שנית, אין צריך לחזור ולאכול). ולכתחילה יהא זהיר לאכול האפיקומן (ולומר את ההלל) קודם חצות הלילה (שעה 12:37) (ש"ע תעג, א). [יש מחמירים לאכול כזית נוסף (חמישי), ותבוא עליהם ברכה. ודי שיאכלו ממנו שיעור כשליש מצה (קז), כ-20 גרם]. – אסור לאכול אחר האפיקומן, כדי שישאר טעם המצה בפיו (ש"ע תעג, א), אבל מותר לשתות משקים שאינם משכרים (ק"ב).

יד. בריך – נוטלים ידים "למים אחרונים", שוטפים הכוסות, ממלאים יין לכל המסובים, אוחזים הכוס ביד ימין ומברכים ברכת המזון (ש"ע תעג, א; ק"ד). – בסיום ברכת המזון מברכים ברכת "בורא פרי הגפן" (וזו הכוס השלישית) ומכוונים לפטור את הכוס הרביעית שלאחר מכן (קמח סולת שכא, ו; קסז), ושותים את הכוס בהסיבה.

טו. חזל – מוזגים כוס יין נוספת (הכוס הרביעית. וטוב להדר לאוחזה בידו (ק"ד), ומתחילים לומר "הלל" בשמחה ובהתלהבות (ש"ע תפ, א), שהכל הולך אחר החיתום (ובעת אמירת ההלל מותר לשבת, והמחמיר לעמוד תבוא עליו ברכה (עי' באה"ל תעג, כז; סז)). – ויזהר לסיים ההלל עד חצות הלילה (שעה 12:37) (דמ"א תעג, א) (ומכל מקום אם לא סיים קודם חצות, יאמרנו אחר חצות ללא שינוי (קכד)). – בסיום ההלל אחר ברכת "מלך מהולל בתשבחות", שותים שיעור רביעית מן הכוס בהסיבה (ולא די ברוב רביעית, בכדי שיתחייב בברכה אחרונה, אלא אם כן שתה שיעור רביעית בכוס השלישית (קכה)), ואין מברכים עליה "בורא פרי הגפן" (והאשכנזים נוהגים לברך שוב על היין (דמ"א תפ, א), אם לא עבר זמן חצות (קכד)).

טז. נריצה – אחר שעשה האדם את ליל הסדר כהלכתו, ירצה ה' פעלו ותהי משכורתו שלימה מעם ה'. – וכתב מרן בשולחן ערוך (תפא, ב): חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ונפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה. ויהי רצון שנזכה לגאולה שלימה במהרה בימינו. אמן.

העלון מוקדש לרשת תקוה בת כתר, צופרה רבקה בת לוטה, אסתר ברכה בת חיה, סגילית בת רחל, אורטל רחל בת רימון ממו, מיטל בת דינה, דינה בת איזה, חביבה בת סעדה, מרים חיה בת מסעודה, נסים בת מסעודה, יעקב בת מלכה, דן בת סעדה, משה נסים בת סעדה, ירדנה בת עליזה, דניו בת ג'ולייט, עדי חיה בת-שבע, משה אהרן בת לאה בלא, חיה ענת בת אסתר. **להצלת חיילי צה"ל וכוחות הבטחון, ולהשבת החטופים והנעדרים, שלמה עמאר בת סולטנה, משה אשורי, אלון בת אביגיל רבקה. **זיווג הנזן** לאורטל בת תמר, יעקב בת מרינה. **זש"ק** לאפיק בת שולמית. **לעילוי נשמת** שאול בת סרח, חנוכה בת חנה, שלום בת סוליקה, מסעודה בת תמר, מברכה בת פרחיה, ר' שמעון בת איזה, סעדה בת רחל, חיים בת סעדה, דוד מאיר בת סעדה, ישועה בת רחל, מרסדס בת תמר, מסעוד בת אונגשה, ג'ריה בת עסילה, יצחק חיים בת מרסדס משולם בת צבי, ששון בת שרה, חיים חי מנחם בת בלנש, דוד בת דורית, מרדכי גדליה בת יצחק סנדר, מרים בת סעדה, דן רפאל בת סעדה, חדוה דינה בת איזה, רות בת אסתר, יפה יפית בת טוביה, רות בת רחל, רימה בת חבובה, יצחק בת רחנה, אלדד יוסף בת סימונה, שמעון בת נעמי, סימי בת ימנה, מרדכי חיים בת אולמה, אביעד בת נעמה, רות בת אסתר, לירן שמעון בת דבורה, וזכה בת שרה, שרה בת רחל.**